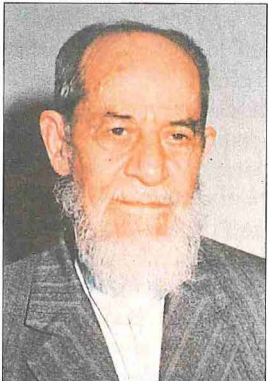

den Haziran 1930'a kadar Develi Ticaret ve Sanayi Odası'nda başkâtip olarak çalıştı.

Dinî ilimler sahasında yüksek tahsil yapmak için Mısır'a gitmek istediysede muvaffak olamadı. 1933'te Ankara'ya gitti. Aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı kâtiplik imtihanını kazandı. Emekli olduğu 1964 yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Evrak Kitâbeti memurluğu, Tahsis memurluğu, Sicil şefliği, Yazı İşleri müdürlüğü, Yayın müdürlüğü, Hayrat Hademesi İşleri müdürlüğü, Zat İşleri müdür vekilliği, Müşâverre ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu üye başmuaviniği görevlerinde bulundu. Hamzavî Melâmî kutbu Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'nin mensuplarından Fazlullah Rahîmî Efendi'den ders ve feyiz alan son dönem Kâdirî şeyhlerinden İskilipli İbrahim Ethem Gerçekoğlu'nun talebesi oldu. Uzun yıllar bu hocasının derslerine devam etti ve kendisinden icazet aldı. 28 Kasım 1998'de Ankara'da vefat etti ve Bağlum Kabristanı'na defnedildi.

Safahât'tan etkilenerak 1927'den itibaren dinî manzumeler yazmaya başlayan M. Âsım Köksal daha sonra ilmî çalışmalara yönelmiştir. Çalışmalarının büyük bölümünü Hz. Peygamber dönemine ayırmış, anlatımda kısaltma yoluna gitmeyi uygun görmemiş, kaynaklarda kısa geçilmiş konuları ayrıntılı biçimde incelemeyi tercih etmiştir. Bu anlayışına uygun olarak yaptığı araştırmalar sonucunda ilk müslümanların Dârülerkam'a giriş tarihi, Hz. Ömer'in ve Amr b. Abese'nin müslüman oluş sırası gibi bazı konular hakkında birçok kaynakta aktarılan bilgilerin doğru olmadığını ortaya koymuştur.

Eserleri. 1. İslâm Tarihi-Hz. Muhammed (a.s.) ve İslâmiyet. En önemli ve en hacimli eseridir. 1964 yılından itibaren üzerinde çalışmaya başladığı eseri bir

Mustafa
Âsım
Köksal

cildi Mekke, bir cildi Medine devri olmak üzere iki cilt halinde yazıp ardından bunu genişletmeyi tasarlamış, ancak Mekke devrini yayımladıktan (Ankara 1966) sonra bu düşüncesinden vazgeçerek Medine dönemini Hz. Peygamber'in Medine'de kaldığı her bir yıl için bir cilt olmak üzere on bir cilt halinde kaleme almıştır (İstanbul 1980, 1981). *İslâm Tarihi*'nin 1983'te Pakistan'da açılan milletlerarası sîretü'n-nebî yarışmasında dünya birinciliğini kazanması eserin tanınması ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Köksal daha sonra Mekke devrini de altı cilt halinde neşretmiştir (İstanbul 1987). Hayatının son yıllarında bütün ciltleri gözden geçirerek sekiz cilt olarak yeniden kaleme almıştır. Bu eser, *İslâm Tarihi Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed Aleyhisselâm ve İslâmiyet* adıyla vefatından sonra yayımlanmıştır (İstanbul 1999). Hz. Peygamber dönemini ana kaynaklara dayanarak bütün ayrıntılarıyla ele alan ve Asr-ı saâdet'te İslâm'ın yayılış ve hukuk tarihini akıcı bir üslûpla anlatan bu eser Türkçe'deki en geniş siyer kitabıdır. **2. Müsteşrik Caetani'nin Yazdığı İslâm Tarihi'ndeki İsnad ve İftiralar Reddiye** (Ankara 1961, 1986; İstanbul 1987). İtalyan şarkiyatçısı Leone Caetani'nin kaleme aldığı *Annali dell'Islam* adlı eserin Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yapılan tercümesine (İstanbul 1924-1927) reddiyedir. 1955-1960 yılları arasında kaleme alınan eser Caetani'nin özellikle İslâm'da hadis ve isnad müessesesi, Ebû Hüreyre ve İbn Abbas gibi bazı sahâbîlerin şahsiyeti, Kur'an'ın menşei, Hz. Peygamber'in şahsı ve İslâmiyet'in teşekkülündeki rolü gibi konularda iddia ve iftiralarına cevap vermektedir. **3. Peygamberler Tarihi** (Ankara 1990). Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar otuz beş peygamberin hayat ve mücadelesini anlatan bir kitaptır. **4. Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası** (Ankara 1979). **5. Peygamberimiz** (Ankara 1944, 1978; İstanbul 1999). Manzum bir eserdir.

Mustafa Âsım Köksal'ın diğer bazı çalışmaları da şunlardır: *Armağan* (Ankara 1939), *Peygamberler* (Ankara 1941; İstanbul 1999), *Ezanlar* (Ankara 1946), *Gençlere Din Kılavuzu* (Ankara 1946, 1950, 1952; İstanbul 1999), *Din Bilgisi I-II* (ilkokul dördüncü sınıflar için; Ankara 1949), *İslâm İlmihali* (Ankara 1954, 1957, 1977; İstanbul 1993), *Bir Amerikalının 23 Sorusuna Cevaplar* (Ankara 1956), *Tevbe* (Ankara 1958, 1966), *Hıristiyanlık Propagandası Münasebetiyle Açıklama*

(Ankara 1963, 1982), *Dinî ve Ahlâkî Sohbetler* (İstanbul 1981; I-III, Ankara 1994), *Hak Âşığı, Büyük Mürşid Ahmed Kudûsî (k.s.)* (Bor-Niğde 1983), *İslâm'da İki Ana Kaynak Kitab ve Sünnet* (Ankara 1994; İstanbul 1999), *Pakistan Konferansları* (İstanbul 1999), *Ahîret Yolculuğu ve Diğer Şiirler* (haz. A. Cüneyd Köksal, İstanbul 1999). Bunların dışında çeşitli dergilerde makaleleri ve henüz yayımlanmamış bazı çalışmaları bulunan M. Âsım Köksal, İsmail Ezherli ile beraber Muhammed Kâmil Hatt'e'nin *er-Risâletü'l-Muhammediyye* adlı eserini *Muhammed Aleyhisselâm'ın Peygamberliği* ismiyle Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1967).

BİBLİYOGRAFYA :

A. Cüneyd Köksal, *M. Âsım Köksal-Hayati ve Hataları*, İstanbul 2000; Kâmil Şahin, "Mustafa Âsım Köksal Hayati ve Eserleri", *Diyanet Üç Aylık İlmî Dergi*, XXV/2, Ankara 1999, s. 117-127; Mahmut H. Şakiroğlu, "Caetani, Leone", *DİA*, VI, 544 (maddenin yazımında Köksal'ın ailesinde bulunan otobiyografisinden ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'ndeki özlük dosyasından da faydalanılmıştır).

A. CÜNEYT KÖKSAL

KÖKTEN, Mehmet Münir (1882-1969)

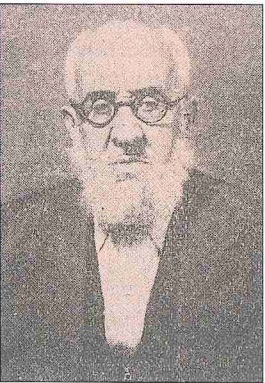
Türk müzikisi bestekârı ve hocası.

İstanbul Eyüp'te Câmî-i Kebîr mahallesinde müzikşinas Zekâi Dede'nin evinde doğdu. Babası, Maltepe Hastahanesi dahiliye doktorlarından piyade mülâzımı Fahreddin Efendi, annesi Zekâi Dede'nin kızı Ayşe Sıdika Hanım'dır. Küçük yaşta babasını kaybeden Mehmet Münir, Bahariye Mevlevîhânesi postnişini Hüseyin Fahreddin Dede tarafından sikkesi tek birlenerek Mevlevîyye tarikatına intisap etti. Eyüp'te Kalenderhâne İbtidâî Mektebi'nde başladığı ilk öğreniminin ardından Eyüp Askerî Rüşdiyesi ve Dârüşşafaka Mektebi'ni bitirdi. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin çeşitli kademelerinde çalıştıktan sonra bu kurumun tedkik âmirliğinden emekliye ayrıldı ve hayatının bundan sonraki döneminde imam - hatiplik yaptı. 10 Ağustos 1951 tarihinde Beyazıt'taki Dibekli (Emin Bey) Camii'nde vekâleten başladığı imam - hatiplik görevine 1952 yılı başında asaleten tayin edildi. 12 Nisan 1956'da Kumkapı Saraç İshak Camii imam - hatipliğine nakledildi, vefatına kadar bu vazifesini sürdürdü. Uzun süre Saraç İshak mahallesi muhtarlığı görevini

de devam ettiren Mehmet Münir 19 Şubat 1969'da vefat etti ve dedesinin Eyüp Gümüşsuyu'nda Kâşgarî Dergâhı civarındaki kabrinin yanına defnedildi.

Dinî mûsikîye vukufuyla ve bilhassa ezberindeki eserlerin çokluğuyla tanınan Mehmet Münir Efendi, bu eserlerin doğruluğu konusunda son derece titizlik göstererek onların orijinal özelliklerini kaybetmeden gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir köprü vazifesi görmüştür. İlk mûsikî bilgilerini dedesi Zekâî Dede'den almış, yedi yaşından itibaren dedesinin salı geceleri talebelerine ders vermek üzere evde yaptığı toplantılarında hazır bulunmuş, onun vefatı (1897) üzerine Dârüşşafaka'dan hocası olan dayısı Hâfız Ahmed Efendi'den (Irsoy) mûsikî meşklerini devam ettirmiştir. Dârüşşafaka'dan mezun olduktan sonra Bahariye ve Yenikapı mevlevîhânelerine devam ederek mûsikî bilgisini arttırmış, özellikle Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den birçok faslın yanı sıra Nâyî Osman Dede'nin mi'râciyyesinin iki bahrini meşketmiştir. Bu arada Dârübedâyî'in mûsikî bölümüyle Dârüelhan'a da devam etmiş, ayrıca Muallim İsmâil Hakkı Bey ve Bestenigâr Ziya Bey'den aldığı derslerle bilhassa din dışı mûsikî repertuarını genişletmiştir. Münir Dede olarak da anılan ve imamlık görevi sırasında zamanının büyük kısmını talebe yetiştirmeye ayıran Münir Kökten'in öğrencileri arasında İsmail Karaçam ve Hüseyin Top özellikle zikredilmelidir.

Münir Kökten, geniş bir mûsikî repertuarına sahipti ve klasik üslûbun son temsilcileri arasında yer alıyordu. Yılmaz Öztuna'nın on iki adet şarkısının listesini verdiği eserleri arasında sözleri Muallim Nâci'ye ait olan ve, "Turra-i sevdâ-penâhın dillerin kullâbıdır" mısraıyla başlayan karcıgar şarkısı çok tanınmış olup Hüseyin Fahreddin Dede'nin bu eseri sevdiği ve sık sık okuttuğu söylenir.

Mehmet
Münir
Kökten

BİBLİYOGRAFYA :

Eminönü Müftülüğü Arşivi'nde bulunan özlük dosyası; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 220; Vural Sözer, *Mûzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 230-231; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 243-244; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, s. 172; Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Yûnüs'ün Bestelenmiş İlahîleri Nerede ve Nasıl Okunurdu?", *TY*, sy. 316 (1966), s. 129-130; Öztuna, *BTMA*, I, 462.

NURİ ÖZCAN

KÖLE

Türkçe'de köleden başka **kul**, **bende**, **halayık**, **esir** ve "kadın köle" anlamında **câriye**, **odalık**; Farsça'da **bende**, **gulâm**, kadın köle için **keniz**; Arapça'da **abd**, **ra-kik**, **memlûk**, **kınn**, **gulâm**, **rakabe**, **vasîf**, **milkl'ü-yemîn** ve kadın köleler için **mem-lûke**, **vasîfe**, **câriye**, **eme** ve **gurre** kelimeleri kullanılmıştır. Belirli dönemlerde memlûkün daha ziyade beyaz, abdin ise zenci köleler için kullanıldığına rastlanmaktadır. İspanya'da siyah köleler için **hâdim** kelimesi tercih edilmiştir.

Köle iman ve namaz, oruç gibi malî yönü bulunmayan şahsî nitelikteki dinî mükellefiyetler açısından hür insandan farklılık hukukî, sosyal ve iktisadî bakımlardan farklıdır. Her şeyden önce o hukukî işlemlere konu olması bakımından "mal" kabul edilir; hür insanlardan farklı bir statüde edâ (fiil) ehliyetinden tamamen, vücûb (hak) ehliyetinden kısmen mahrum tutulur. Kölenin klasik İslâm hukuku kaynaklarında genellikle "velâyet, şehâdet ve kazâdan hükmen (hukuken) âciz ve mülkiyet hakkından mahrum olan kimse" şeklinde tarif edilmesi köleliğin esasında bir ehliyet ârizası olduğunu ifade eder.

İslâmiyet'ten Önce Kölelik. Köleliğin tarihi çok eskilere uzanmaktadır. Eski Mısır'da ve Yakındoğu'da kölelerin çok kalabalık bir yekûn teşkil ettiği bilinmektedir. Bu dönemde savaş esiri kölelerin yanı sıra komşu kabile ve kavimlerden kaçırılan insanlar, babaları veya diğer yakınları tarafından köle olarak satılan çocuklarla borçlarına yahut işlemiş oldukları suçlara karşılık köle statüsüne geçirilen kişiler de büyük bir sayıya ulaşmaktadır.

Tevrat'ta kölelikle ilgili olarak dönemin anlayış ve uygulamasını yansıtan bazı pasajlar vardır. Hz. Nûh'un üç oğlundan Hâm'in işlediği günah sebebiyle oğlu Kenân'ın Hâm'in kardeşleri Sâm ve Yâfes'e

kul olarak cezalandırıldığından bahsedilir (Tekvîn, 9/20-29). Tevrat'ın ifadelerine göre kişinin borcuna mukabil kendisini köle olarak satması mümkündür (Levililer, 25/39). Ayrıca alacaklılar, borçlarını ödemediği ölen kimsenin başka malı yoksa çocuklarını köle olarak alabilirler (II. Krallar, 4/1-7). Bir kimsenin kendi öz kızını satabilmesi de mümkündür (Çıkış, 21/7). Hz. Yûsuf'la ilgili pasajlardan o dönemde yakalanan hırsızın, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirildiği anlaşılmaktadır (Tekvîn, 44/10; aynı olay için bk. Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf 12/75). Tevrat'ta köle âzadıyla ilgili bir hüküm yoktur. Sadece bir yerde, ağır borca girmiş bir yahudinin borçlarını ödemek amacıyla kendi kendini satmasından ve onun altı hizmet yılından sonra yedinci yılda serbest olacağından bahsedilmektedir (Çıkış, 21/2-6). Efendisi tarafından gözünün kör edilmesi veya dişinin kırılması halinde de köle hürriyete hak kazanır (Çıkış, 21/26). İncil'de de kölelerin âzat edilmesine dair bir hüküm yer almaz. Gerek Katolik kilisesi gerekse diğer kiliseler köleliği bir vâkıa olarak kabul etmişler ve hıristiyanların kendi dindaşı köleler edinmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Hatta Saint Thomas d'Aquino'ya göre kölelik Hz. Âdem'in ilk günahının kaçınılmaz bir sonucudur. Ancak Hıristiyanlığın zamanla Avrupa'da kölelere daha yumuşak davranılması konusunda köle sahipleri üzerinde olumlu etki yaptığı bir gerçektir. Fakat aynı etki Amerikan uygulamasında görülmez.

Eski Yunan ve Roma'da kölelik yaygındı. Aksi düşüncede olanların mevcudiyetine rağmen dönemin filozoflarının hâkim anlayışına göre kölelik devlet ve aile gibi temel beşerî kurumlardan biridir. Aristo, birçok ırkın hürriyet için gerekli ruh yüceliğine sahip olmadığı kanaatindeydi. Bu bakımdan kölelik sadece efendi açısından değil, kendi başına elde edemeyeceği bir yaşama tarzına bu yolla ulaşan köle için de hayırlı bir şeydir. Gerçi uygulamada bazan hür ruhlular da köleleştirilmekte ve köle ruhlular hür olabilmektedir; fakat bu ârizî durumlara rağmen kölelik tabii ve güzel bir müessesedir. Roma hukukunda *Ius Gentium*'a göre kölelerin hiçbir değeri yoktu; başlangıçta âzat edilmeleri de yasaklanmıştı. Daha sonra sınırlı bazı imkânlar getirildi. Öte yandan Roma hukukunda hür bir Romalı köle durumuna sokulamazken sonraları kendini satan, arkasından da hür bir Romalı olduğunu ispat ederek serbest kalan kişileri cezalandırmak amacıyla